

Pedagogické principy

- pedagogické principy obecně

- nejobecnější požadavky, normy, pravidla vyplývající ze zákonitostí výchovně vzdělávacího procesu a optimalizující výchovně-vzdělávací činnost; výchovně-vzdělávací zásady ovlivňující efektivitu vzdělávací činnosti
- formulací pedagogických principů se zabýval např. Jan Amos Komenský, Johann Heinrich Pestalozzi, Adolf Diesterweg, Konstantin Dmitrijevič Ušinskij, Herbert Spencer, John Dewey
- pedagogické principy mají obecnou platnost v oblasti výchovně-vzdělávacího působení na mládež (i dospělé)

- pohled na historický vývoj pedagogických principů

- vznik a vývoj pedagogických principů lze zasadit už do období antiky, postupně se principy dále vyvíjeli a vývojem prochází i v současnosti
 - období antiky - Platón, Quintilianus, Aristoteles → soustavnost výchovné práce, aktivnost vychovávaného jedince, přiměřenost obsahu, forem i metod výchovně-vzdělávací činnosti
 - období renesance - Francois Rabelais, Thomasso Campanella → aktivita a samostatnost jedince
 - Vittorino da Feltre, Michal de Maigne, Francis Bacon → samostatné poznávání, samostatné posuzování, samostatná tvůrčí činnost
 - Jan Amos Komenský → zakladatel moderního pojetí pedagogických principů, jeho formulace a principy jsou využívány i v současnosti
 - principy názornosti, soustavnosti, uvědomělosti, přiměřenosti a všestrannosti
 - slavné Komenského postuláty – „Nic není v rozumu co neprošlo dříve smysly“; „Od blízkého k vzdálenému, od jednoduchého ke složitému“
 - novodobá pedagogika → autoři volí z dříve vytvořených principů, protože některé principy mohou izolovaně vést k jednostrannosti výchovy
 - Jean Jacques Rousseau → oslabení momentu systematičnosti
 - Johan Heinrich Pestalozzi → princip soustavnosti, nově princip výchovného vyučování jako požadavek stálého spojování vzdělávání s mravní výchovou jedince; pokračovatelé Johan Friedrich Herbart, Friedrich Fröbel
 - Adolf Diesterweg → princip výchovy ve shodě s přírodou, princip výchovy ve shodě s kulturou, princip samostatnosti
 - Konstantin Dmitrijevič Ušinskij → přiměřenost výchovy, soustavnost, názornost, aktivnost a samostatnost, trvalost, výchovný ráz vyučování, řídicí úloha učitele
 - Lev Nikolajevič Tolstoj → princip aktivity a tvořivosti
 - Herbert Spencer → kritizuje odtržení výchovy od základních sociálních funkcí
 - John Dewey → motivace, aktivizace (nebezpečí jednostrannosti)
 - esencialistická koncepce pedagogiky → princip soustavnosti
 - pedagogický reformismus a alternativní pedagogika → přiměřenost výchovy, přiměřenost cílů, obsahu, podmínek i prostředků, princip aktivity, samostatnosti a individuálního přístupu k vychovávanému jedinci
 - existencialistická pedagogika → emotivní prvky ve výchově
 - postmodernismus → pluralitní vidění a chápání skutečnosti
- existuje několik pojetí a dělení pedagogických principů
- **základní pedagogické principy (Jůva)**

- dle této typologie rozeznáváme celkem devět základních pedagogických principů - princip cílevědomosti, princip soustavnosti, princip aktivity, princip názornosti, princip uvědomělosti, princip trvalosti, princip přiměřenosti, princip emocionálnosti a princip jednotnosti výchovného působení

Princip cílevědomosti

- je třeba jasně stanovit konečné i dílčí cíle
- tyto cíle dostatečně zdůvodnit
- cíle přiměřeně objasnit a vysvětlit vychovávanému jedinci (skupině)
- neujasnění vede ke ztrátě pedagogické práce, smyslu a významu této práce
- pedagog musí vědět, čeho chce ve výchově dosáhnout
- žáky by pro tuto činnost měl dostatečně motivovat a dodržet pravidla postupu cílů
- je velmi obtížné v konkrétním výchovně-vzdělávacím procesu rozvíjet skutečně plně a mnohostranně

Princip soustavnosti a systematickosti

- veškeré výchovné podněty musí být uspořádány do systému umožňujícího osvojování v logickém pořádku
- pedagogovo působení i činnost vychovávaného jedince musí být co nejsoustavnější
- učivo musí tvořit logický systém
- z této zásady vyplývají požadavky na vytvoření zdůvodněného systému vyučovacích předmětů, výběr a systematizaci učiva, tvorby systematického pracovního režimu pedagogické instituce a dosažení systematického pracovního postupu a jeho návaznosti na jiné předměty

Princip aktivity

- samostatná činnost jedince musí být preferována
- cílem je aktivizovat poznávací, citové a volní procesy žáka
- je nutné se opírat o zájem vychovávaného jedince a stimulovat jej vhodnou motivací
- pedagoga soustavně vede žáka k aplikaci a praktickému využívání získaných vědomostí a dovedností
- učitel vychází ze žákovy aktivity, přemýšlení, poznávání, činností a zkušeností
- moderní pedagogika usiluje o rozvoj tvůrčího přístupu jedince ke skutečnosti

Princip názornosti

- je třeba vycházet ze smyslového nazírání předmětů a jevů skutečnosti a z jejich obrazů
- opírat se o dosavadní představy a zkušenosti vychovávaného jedince
- systematicky rozvíjet nazírací a představovací schopnosti
- zlaté pravidlo vyučování, je nutno vycházet z přímého názoru jedince
- je třeba postupovat od příkladů k formulaci pravidel a jejich ověření v praxi
- v praxi se uplatňuje jako nazírání předmětů a jevů v přirozených podmínkách, nazírání trojrozměrných a dvojrozměrných pomůcek, motorická názornost, schématická a symbolická názornost (grafy), sledování filmů a televizních pořadů, názornost pedagogovy mluvy

Princip uvědomělosti

- učivo se ve vědomí žáka má odrážet ve formě jasných představ přesných pojmů, soudů a úsudků
- zkoumané jevy musí vychovávaný promýšlet a vystihovat jejich podstatu
- získané vědomosti pak správně vyjadřovat i jazykově

- žák má pochopit úlohu získaných vědomostí a dovedností a správně a tvořivě jich v praxi používat
- vychovávaný jedinec rozumí požadavkům na něj kladených a chápe jejich důležitost
- pedagog se zaměřuje na vyloučení mechanického osvojování skutečnosti, pouhé memorování

Princip trvalosti

- jednou osvojené vědomosti, dovednosti a zájmy se musí vychovávanému jedinci stát trvalým majetkem
- v praxi je často podmiňováno pouze opakováním a procvičováním
- v první řadě však důsledkem zachování předchozích základních principů (přiměřené pracovní tempo, vhodný výběr učiva a emotivnost výchovné práce, vztah vychovávaného k vychovateli)

Princip přiměřenosti

- obsah, formy a metody výchovy musí být v souladu s věkovou vyspělostí a dosavadní úrovní jedince (ať už věkovou nebo vzdělanostní)
- je třeba zachovávat základní pravidla pedagogického postupu :
od blízkého k vzdálenému, od známého k neznámému, od konkrétního k abstraktnímu, od snadného a jednoduchého k obtížnějšímu a složitějšímu
- pedagog musí znát věkové a individuální zvláštnosti vychovávaného jedince – je důležité zjišťovat stav dosavadních vědomostí a dovedností (využití pedagogické diagnostiky)
- dodržovat individuální a diferencovaný přístup k jedinci a učivo vždy volit přiměřeně náročné

Princip emocionálnosti (radostnosti)

- pedagog musí u vychovávaného jedince probouzet adekvátní citové prožitky
- opírat se o tyto prožitky
- udržovat trvale radostnou tvůrčí atmosféru
- žáci by měli mít radost, že něco nového poznávají
- radostná nálada zvyšuje výkon, zlepšuje výsledky práce a snižuje pocit únavy
- týká se všech činitelů pedagogického procesu (pedagoga i vychovávaného jedince)

Princip jednotnosti (jednoty) výchovného působení

- jednotu v požadavcích i přístupech všech učitelů a vychovatelů
- jde o spolupráci mezi vychovateli, učiteli a rodiči, organizacemi a institucemi
- učitel i žák si musí zachovat vzájemnou úctu, respekt a toleranci
- na základě vzájemných dohod udržovat jistý pedagogický konsenzus

- další pedagogické principy (Svobodová, Šmahelová)

- k výše uvedeným pedagogickým principům se v rozvíjející koncepci připojují ještě princip vědeckosti, princip spojení školy se životem, princip úcty ke každému člověku, princip demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným a princip opírání se o kladné vlastnosti vychovávaného

Princip vědeckosti

- v průběhu výchovného procesu musí být všechny informace vědecky podložené
- nutný respekt náboženských a duchovních tradic jedince
- je nutné dodržovat maximální možnou toleranci k jiným názorům

Princip spojení školy se životem

- nutná tvorba souvislostí mezi výchovným působením a životní realitou
- spojení teorie s praxí
- žák musí mít možnost získané poznatky využít v praxi
- ve výchovném procesu řeší situace s kterými se setká v reálném životě

Princip úcty ke každému člověku

- k výchově je nutné přistupovat s úctou a vážností ke každému jedinci bez rozdílu
- každého jedince je nutno si vážit, pomáhat mu, důvěřovat mu
- je třeba vést k sebeúctě a sebedůvěře a minimalizovat pocity sebedopceňování

Princip demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným

- demokratická interakce mezi vychovatelem a vychovávaným jedincem založená na empatii a vzájemné důvěře
- podmínkou dobré vztahy a radostná atmosféra
- učitel a žák jsou ve výchovně-vzdělávacím procesu partnery
- spolupráce, kooperace, podílení se na rozhodování, zachování pravidel

Princip opírání se o kladné vlastnosti vychovávaného

- vychovatel by se měl opírat o kladné stránky a pozitivní vlastnosti vychovávaného jedince
- pedagog musí motivovat vyzvedáváním kladných vlastností
- negativní stránky vychovávaného musí vychovávající citlivě potlačovat

pedagogické principy alternativního školství

- alternativní a inovativní školy uplatňují alternativní pedagogické principy, které vychází z koncepce alternativního školství

Princip svobody

- žák má mít ve škole co největší svobodu ve svém jednání a chování
- tato svoboda však má být vymezena pravidla, na jejichž tvorbě se žáci podílí

Princip činnosti a tvořivé aktivity

- žáci se mají co nejtvůřivěji a nejméně podílet na výchovně-vzdělávacím procesu
- tvořivost a aktivita jedince je možná pouze za předpokladu dobré motivace a přesvědčení žáků o účinnosti a uplatnitelnosti v reálném životě

Uplatňování a konkrétní využívání pedagogických principů

- uplatnění nalézají pedagogické principy ve výchovně-vzdělávacím procesu
- koncipování a plánování výchovně-vzdělávacího procesu → využití principů cílevědomosti, systematickosti, aktivity, uvědomělosti, trvalosti, přiměřenosti
- organizační, materiální a personální zabezpečení výchovně-vzdělávacího procesu → dobrý pedagog vždy spojuje výchovu s potřebami života, využití principů uvědomělosti, spojení školy se životem
- samotný výchovně-vzdělávací proces
- nástroje objektivního posouzení výchovně-vzdělávacího procesu
- při posuzování a hodnocení si klademe otázku nakolik je daná činnost cílevědomá, nakolik si pedagogové i vychovávaní uvědomují cíle, využití principů cílevědomosti, uvědomělosti, soustavnosti a systematickosti, přiměřenosti
- otázky směřující k těmto kategoriím by si měl pravidelně klást každý pedagog, učitel, vychovatel, ředitel, inspektor

- Literatura:** JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
- JŮVA, V. sen. a jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno : Paido, 1997.
- JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno: Paido, 2001.
- POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl.1>.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha : Portál, 2001.
- SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.